

18. YÜZYILA AİT BİR MECMUADA ÜSKÜDAR

*Bahir SELÇUK**

ÖZET

Mecmualar, edebiyat tarihine yansımamış belgeleri içermesi, tarihi ve coğrafi araştırmalar için müracaat kaynağı olması gibi birçok hususta araştırmacıya katkı sağlar.

Milli Kütüphanede kayıtlı bir bir mecmua çeşitli konular yanında Osmanlı coğrafyasından bazı şehir ve kasabalar hakkındaki izlenimler de yer almaktadır. Mecmuada, o dönemde bir kadılık olan Üsküdar'dan da çeşitli yönleriyle bahsedilmektedir.

Bu çalışmada, mecmuada yer alan Üsküdar'la ilgili bilgiler, farklı kaynaklara da müracaat edilerek ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, Üsküdar, 18. yy., tarih.

ÜSKÜDAR, ACCORDING TO A MECMUA IN THE 18TH CENTURY

ABSTRACT

Mecmuas help us for including historical, literary and geographical documents, contribution to several studies.

A mecmua written in the 18th century, mentions about Ottoman geography, cities and towns, is now available at the National Library. It is also mentioned about Üsküdar various aspects in the mecmua.

* Adıyaman Üniversitesi, bahirselcuk@gmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

In this paper, in the related part of mecmua Üsküdar will be discussed for its residence and social life in the 18th century.

Key Words: Mecmua, 18th century, Üsküdar, history.

Giriş

Arapça cem' kelimesinden türetilmiş olan mecmua, "toplanıp biriktirilmiş, tertip ve tanzim edilmiş şeylerin hepsi, seçilmiş yazılardan meydana getirilen yazma kitap, dergi"¹ anlamlarına gelmektedir. Klasik kültürde edebiyat terimi olarak da, "defter, türlü konuların bir araya getirildiği yazıları içine alan kitap, şiir defteri gibi anlamlarda kullanılmıştır.² Konuları itibariyle gruplandırılabilir mecmualardan³ özellikle nazire mecmuaları ve seçme şiirleri içeren antoloji niteliğindeki mecmualar, dil ve edebiyat açısından son derece önemlidir. Bunun yanında mecmualar, ilahiyat, felsefe, tıp, folklor, etnografya gibi değişik alanlara da

¹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, 11. Baskı, Ank. 1993.

² Yaşar Aydemir, "Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü", *Bilig* 19, Güz 2001, s.148; Şükrü Elçin cönkleri halk, mecmuaları klasik kültürümüzün mahsulleri sayar. bkz. *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yay., Ankara 1993, s.5.

³ Mecmuaları şu şekilde tasnif etmek mümkündür: 1. Nazire mecmuaları, 2. Antoloji niteliğinde seçme şiir mecmuaları, 3. Türlü konularda risalelerin bir araya getirilmesiyle ortaya çıkan mecmualar, 4. Aynı konudaki eserleri içine alan mecmualar, 5. Tanınmış kişilerce hazırlanmış, yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar. Bkz. Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi Giriş*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1998, s. 166-167.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

kaynaklık edecek konularda bilgi barındıran eserlerdir”⁴.

Şükrü Elçin’in: “*Türk milletinin uzun asırlar okuma sevk ve seviyesini gösteren bu adsız, iddiasız, samimi, tekellüfsüz, mahremiyet ifadeli eserler, dış görünüşleri ve muhtevaları ile ayrı ayrı değer taşırlar.*”⁵ dediği mecmuaların az bir kısmının sahibi ve müstensihi bellidir; büyük bir kısmının ise sahibi ve müstensihi belli değildir. Bu eserlerin hangi döneme ait olduğunu ancak değişik vesilelerle atılan tarihlerden; tarih manzumelerinden ve şiirlerinden alıntı yapılmış olan şairlerin yaşadığı dönemlerden hareketle tespit etmek mümkündür.⁶

Dil, edebiyat ve coğrafya için önemli olduğuna inandığımız ve çalışmamıza kaynaklık eden mecmualardan biri de Millî Kütüphane’de A4277 numarada kayıtlıdır.⁷ Bu mecmuanın müellifi/müstensihi ve hangi döneme ait olduğu belli değildir. Sayfa kenarlarında yer alan manzume ve notlarda geçen tarihlerden hareketle, bu mecmuanın 18. yüzyıla ait olduğunu tahmin etmekteyiz.⁸

⁴ Yaşar Aydemir, “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”, *Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3 Summer 2007, s.123.

⁵ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yay., Ankara 1993, s.5.

⁶ Yaşar Aydemir, “Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü”, s.148; “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”, s.123.

⁷ Üsküdar’la ilgili bölüm mecmuanın 147b-148a/148b varakları arasındadır.

⁸ Mecmuada derkenarda yer alan manzumelerde ve düşülen notlarda “1114/1702, 1117/1705, 1138/1725, 1141/1728, 1142/1729...” tarihleri geçmektedir. bkz. Mecmua, 146b-152a.

Mecmua müellifinin İstanbullu olmadığı anlaşılmaktadır. İstanbul'a müteaddit defalar gelmiş olan müellif, her seferinde uzun süre şehirde kalmış ve pek çok yeri gezmiştir: “*Bu şehirde hakîr, iki ramazân-ı şerif tamâm dutdum ve bir sene mikdârı ‘ale’t-tevâli bir oturdum. Altı ay mikdârı bir oturdum, kâdir olduğum mertebe her ahvâline vukûf olup ve ekserin gezdüm.*”⁹

Mecmuada; manzumeler, tarihî ve edebi bilgiler yanında, dönemin Osmanlı şehir ve kasabalarına ait izlenimler de yer almaktadır. Sade ve akıcı dille yazılmış olan mecmuanın bahsi geçen bölümleri bir gezi yazısı şeklinde kaleme alınmış, İstanbul Ankara, Edirne, Kırşehir, İzmit; Gebze, Ayaş, Beypazarı, Taraklı, Torbalı, Geyve, Kartal, Silivri gibi... Osmanlı coğrafyasından çeşitli yerleşim birimleri tanıtılmıştır.

İstanbul ve civarı anlatılırken önce Üsküdar; “*Medine-i Üsküdar*”, başlığı altında anlatılır. Sonra İstanbul, “*El-Faslu’s-sânî: Medine-i İslambol*” başlığı altında genişçe ele alınır. Küçük Çekmece, Büyük Çekmece, Silivri kasabaları, İstanbul’dan sonra ayrı başlıklar altında kısaca tanıtılır.

Mecmuada İstanbul, hep *İslambol* şeklinde geçmektedir.¹⁰ Pek çok yer görmüş olan müellife göre, İstanbul dünyanın en güzel şehridir.¹¹ “*Bu İslâmbol*

⁹ Mecmua (156b).

¹⁰ İslam’ın bol olduğu yer anlamındaki İslambol şeklindeki bu benzetme bir Ermeni kaynağına göre şehri fetheden II. Mehmed tarafından yapılmış ve buranın adı olarak kullanılmıştır. Buna XV. yüzyıl resmi kayıtlarında rastlanır. XVII. yüzyıl Osmanlı münevverleri bunun şehrin Osmanlı Türkçesindeki adı olduğunu kabul ederler. Bkz. Halil İnalçık, “İstanbul, Türk Devri”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.23, TDV Yay., İstanbul 2001, s. 220.

¹¹ Müellif bu karşılaştırmayı yaparken: “*Bu hakîr-i bî-çâre Frenk ile Moskov ile Macar ile Fransız ile Venedik ile Özbek ile Hind ile Yemen ile Tağistan ile ‘Acem ile Arab ile Tatar ile Arnavid ile Boşnak ile ve sa’ir milletlerle fi’l-cümle degül ammâ*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

didigimiz şehir gibi şehir, ne 'Acem'de ne Özbek'de, ne Hindistân'da, ne kâfiristânda yokdur. Eger büyüklüğü, eger insânun çokluğu, eger din-i İslâm'ın kadri bilinmesi"¹² Müellif: "... Bir pâdişâhun memleketinde böyle 'ulemâsı sulehâsı çok ve her şey'i gökçek yir yokdur."¹³ diyerek İstanbul'un eşsizliğinin farklı boyutlarına dikkat çeker. Bundan sonra, sur içi İstanbul; kale kapıları, camiler, camiler etrafında teşekkül etmiş olan çarşı ve pazarlar ve yer yer sosyal hayatıyla gözler önüne serilir.

İstanbul'un hemen yanı başında bulunan; fakat farklı özelliklere sahip bir yerleşim yeri olan, Marmara Denizi'nin İstanbul Boğazı'yla birleştiği yerde bulunan ve Avrupa ile Asya arasında bir köprü rolü üstlenen Üsküdar, tarih boyunca hep önemini korumuştur. İstanbul'un fethinden çok önce Türkleşen Üsküdar, başta İstanbul'un fethi olmak üzere pek çok önemli hadiseye şahitlik etmiş; zengin bir tarihi ve kültürel mirasa sahip nadide bir şehirdir. Mecmuada Üsküdar'a, sur içi İstanbul kadar ayrıntılı yer verilmemiş olsa da Boğaz kenarındaki bu önemli yerleşim yerinin büyüklüğü, sur içi İstanbul'la yakınlığı, Boğaz'daki deniz akıntısı, boğaz boyunca sıralanan yalılar, hisarlar söz konusu edilmiştir.

Bu çalışmada, değişik kaynaklara müracaat edilerek mecmua ile farklı kaynaklar arasında ilişki kurulacak; böylece Üsküdar'la ilgili izlenimlerin doğruluk ve geçerliliği de araştırılacaktır. Zira Üsküdar'ın tarih ve kültür atlası, farklı türden kaynakların taranması, incelenmesi ve karşılaştırılmasıyla ortaya konabilecektir.

çoğu ile görüşdüm, söyledim." (149a) diyerek bu görüşünü kuvvetlendirmeye çalışır.

¹² Mecmua 148b.

¹³ Mecmua 148b.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Üsküdar (Medine-i Üsküdar)

Bilindiği üzere İstanbul ismi esas olarak, Marmara Denizi ve suların çevrelediği yarımadaı işaret eder. Osmanlılar tarafından “nefs-i İstanbul” denilen bu yarımadaın dışında kalan ve “bilâd-ı selâse” adı verilen Üsküdar, Galata ve Eyüp, sur içi tabir edilen yarımadaıya bağı kadılık bölgeleri şeklinde teşkilatlanmış ve zamanla İstanbul adı altında bütünleşmişlerdir.¹⁴ Mecmuada da, Üsküdar’dan “Medine-i Üsküdar”; sur içi İstanbul’dan da hep “nefs-i İslambol” şeklinde bahsedilmiştir.¹⁵

Mecmuada Üsküdar, önce coğrafi konumu ile resmedilir. Üsküdar’ın büyüklüğü karşısındaki hayret ve şaşkınlık; “*Bu şehir, bir şehir-i ‘azîmdür*”¹⁶ ifadesiyle dile getirilir. Ardından Boğaz’ın önemli bir yerinde bulunan şehrin konumu şu şekilde tasvir edilir: “*Deryâ kenârında Akdeniz ile Karadeniz birbirine kavuştuğı yerde ve İslambol’un karşısında yakındır.*”¹⁷ Üsküdar’ın sur içinde bulunan saraya yakınlığına “*Padişâh sarâyından doğru Üsküdar’a geçilmeli olsa yarım sâ’at ancak vardır.*”¹⁸ ifadesiyle dikkat çekilir.

Üsküdar ile sur içi İstanbul arasındaki yakınlığa rağmen Boğaz’daki şiddetli akıntı, ulaşımı zorlaştırmakta ve güzergâh değışikliğini zaruri kılmaktadır.¹⁹ Karadeniz’le Marmara arasındaki bu

¹⁴ Halil İnalçık, agm., 220.

¹⁵ Mesela “*Ve “nefs-i İslâmbol’da” her gün bir yerde pâzâr durur. Yine çârşûda omuz omuzı sökmez. Çârşûda yalnız ‘avretten geçilmez.*” (Mecmua 156a).

¹⁶ Mecmua 147b.

¹⁷ Mecmua 147b.

¹⁸ Mecmua 147b.

¹⁹ Akıntının üzerine etki eden faktörler; coğrafi yapı, Marmara ve Karadeniz arasındaki seviye farkı, her iki denizin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

akıntıların çok eski dönemlerden beri problem olduğu, ulaşımı engellediği bilinmektedir. Bu önemli hadiseye yerli ve yabancı eserlerde sıkça rastlanır²⁰. Hatta Rolin Olivier: “Akıntı o kadar belirgin ve kuvvetlidir ki, bazı yerlerde Boğaz bir deniz kolu olmaktan ziyade, bir nehre benzer.”²¹ der.

Sur içi İstanbul’daki padişah sarayı ile Üsküdar arası yarım saatlik bir mesafe olduğu halde kuvvetli akıntının etkisinden dolayı doğrudan karşıya geçiş mümkün değildir, uzun bir yolun kat edilmesi gerekmektedir: “*Padişâh sarâyından doğru Üsküdar’a*

tuzluluk oranlarının farklılığı, buharlaşma, rüzgâr olarak sayılabilir. www.istanbulcevor.gov.tr (13.10.2008/16:45).

²⁰ “Boğaziçi akıntıları, ilk önce, gemilerin seyr-i seferine tesir etmesi bakımından denizcileri alakadar etmiş, eski müellifler arasında (Ploybios, Dionysos, ve Strabon) bu tabiat hadisesini tasvir edenler olmuş, Boğazçı’nda şimalden cenuba giden büyük akıntı, Karadeniz’in fazla suyunun Marmara’ya doğru akması şeklinde izah edilmiştir.” Besim Darkot, “Boğaziçi”, *İslam Ansiklopedisi*, C.2, MEB Yay., Eskişehir 1977, s.668-669; İstanbul’da 18. yüzyılın başına kadar şehir içi ulaşım at ve arabalarla sağlanırdı. Deniz araçları olarak da kayıklarla sağlanırdı. bkz. Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yay., İstanbul 1985, s. 163; “Karadeniz’den gelen akıntı daha ziyade Boğaz’ın ortasından ve Asya sahilleri yakınından geçiyordu. Esasen Boğaz’a çıkan kayıkların hepsi bu yolu takip ederler. Buna karşılık İstanbul’a dönerken, kayıkçıların Boğaz’ın ortasından hatta Anadolu sahili yakınlarından gitmeğe itina ederler, hele hafif bir kuzey rüzgârı yelken açmağa da müsaade ederse, dönüş pek kolay ve çabuk olur.” Rolin Olivier, *Türkiye Seyahatnamesi (1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul)* (Çev. Oğuz Gökmen), Ayyıldız Matb. Ankara 1977, S.53; “Boğazın kuvvetli akıntısı olumsuz hava koşullarıyla birleştiğinde kayıkçılık mesleğinin icrası zorlaşmakta ve ölümlerle sonuçlanan kazalar meydana gelmekteydi. Özellikle şiddetli lodos ve fırtınalı havalarda deniz kabarr, Üsküdar-İstanbul arasındaki geçişleri engelleyerek büyük zorlukların yaşanmasına neden olurdu.” Murat Uluskan, “Üsküdar Kayıkçıları (XVIII. Yüzyıl)”, *Üsküdar Sempozyumu V, 1-5 Kasım 2007 Bildiriler*, C. I, Üsküdar Belediyesi Yay., İstanbul 2008, s. 247.

²¹ Rolin Olivier, age., s.54.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

*geçilmeli olsa yarım sâ'at ancak vardır. Lâkin akındı yegindür, doğru geçilmez.*²² İstanbul'dan Üsküdar'a geçmek isteyen kayıklar, önce Galata'ya geçmekte oradan da sahil boyunca ilerleyerek Beşiktaş'a varmaktadır: "Zikr olunan akındı sebebiyle kayıklar Üsküdar'a geçmeli olsa İslambol'dan Galata'ya geçer. Arası bir kurşun menzili yirdür. Andan sonra evlerün ve sarâyıların dibin sıyırarak tamâm Beşiktaş'a çıkar."²³ Beşiktaş'tan hareket eden kayık ve gemiler, akıntının tesiriyle yalpalaya yalpalaya Üsküdar'a yanaşabilmektedir: "Kayıkları ve gemileri oradan salarlar, çalarlar gör ki akındı aşağı çeker yanbegi yanbegi gelir, Üsküdar'a yanaşur. Dâ'imâ böyledür."²⁴

Boğaz anlatılırken sahil boyunca sıralanmış olan görkemli yapılara, Anadolu ve Rumeli Hisarlarına, Kavak İskelesi'ne de değinilir: "Devletlilerün köşkleri ve sarayları yalıda köyler bir birine şenlik çatınmış ta hisârlara çıkıncaya dek. Bu hisârlar didigimiz karşı karşıya iki küçük kal'adur. Birine Rumeli hisârı birine Anadolu Hisârı derler. Topları mükemmel birbirin gözedür. İslambol'a düşmanı geçirmez. İkisünün mâbeyni yarım sâ'at ancak olmak gerek."²⁵ Müellif iki hisar arasındaki kısımda Boğaz'daki akıntının daha şiddetli olduğuna belirtir. "İşde burada Karadeniz, 'azîm ırmaklar gibi çağlaya çağlaya akar. İslambol önünde Akdeniz'e karşıur. Bu Karadeniz Bogazı İslambol'dan çıkar tâ Kavak İskelesi'ne dek, gayri ötesi genişkdür. Kavak İskelesi İslambol'a on sekiz mil

²² Mecmua 147b.

²³ Mecmua 147b., "Boğaz akıntılarını iyi bilen kayıkçılar, Haliçten Üsküdar'a giderken düz bir hat izlemeyip Karaköy kıyılarını takiben Dolmabahçe'ye kadar gider, oradan da akıntının avantajlarıyla kolayca Üsküdar'a ulaşırlardı. Ayrıntılara dikkat eden seyyahlar, Türk kayıkçılarının sabırlı, dayanıklı, cesur, terbiyeli ve temiz insanlar olduklarını eserlerinde vurgulamışlardır." Murat Uluskan, agb., 247.

²⁴ Mecmua 147b-148a.

²⁵ Mecmua 148a.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

yerdür. İslambol'dan Kavak kasabasına dek şenlik kesilmez".²⁶

Üsküdar'a geçmek isteyen kayıkların takip ettiği zorunlu güzergâh noktalarından olan Galata ve Beşiktaş'tan da birkaç cümleyle bahsedilir. Beşiktaş'tan bahsedilirken, yerini bugün Dolmabahçe Sarayı'nın almış olduğu Beşiktaş Sarayı'na değinilir.²⁷ "Beşikdaş didigimüz merhûm Sultân Muhammed binâ eylemiş saft çinîden bir 'azîm sarâydur ki nazîri bulunmaz. Böyle bir binâ görilmemişdür. Tahmînen Üsküdar karşıusundan yukarıdur."²⁸

İstanbul'un tam karşısına düşen Galata, farklı milliyetten insanların yaşadığı bir yerdir: "İslambol'un tamâm orta yerinin karşusunda Galata ta'bîr ederler bir 'azîm dahi vardur. Gûyâ Karadeniz Bogazı'na dogru bir alçak tag çekilmiş gitmiş ol tagın yüzündedür. Bu Galata didigimüz yetmiş iki millet bunda mevcûddur denilse belki hilâf olmıya."²⁹

Eski Üsküdar'ın merkezini çarşı, cami ve çeşme oluşturur.³⁰ Mecmuada: "Bu şehirde 'azîm hanlar ve çârşûlar ve 'acâyîb hamâmlar vardur."³¹ denilmektedir. Kaynaklara baktığımızda mecmuada ayrıntısına

²⁶ Mecmua 148a.

²⁷ I. Ahmed, IV. Mehmed, I. Mahmud tarafından çeşitli ilavelerle süregelmış olan Beşiktaş Sarayı ve bahçesi, Sultan Abdulmecid tarafından yaptırılan Dolmabahçe Sarayı ile tarihe karışmıştır. Pars Tuğlacı, age., s.169; M. Tayyib Gökbilgin, Tarihte Boğaziçi, *İslam Ansiklopedisi*, C.2, MEB Yay., Eskişehir 1977, s.675.

²⁸ Mecmua 148a.

²⁹ Mecmua 147b.

³⁰ Nazif Gürdoğan, *Üsküdar Sempozyumu I, 23-25 Mayıs 2003, Bildiriler* C.I, Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul 2004, s. 246.

³¹ Mecmua 148a.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

girilmemiş bu tespitin doğrulandığını görürüz.³² Yine Üsküdar'ın dini kimliğinde önemli bir yer tutan Yeni Valide Cami ve Atik Valide Camiine de işaret edilir³³: “*İki dâne Vâlîde Sultân Câmî'i vardır. Biri iskelede bir At Bâzârı'nda ikisi dahi selâtîn câmî'leridür.*”³⁴

Mecmuada, “*Suları firâvân.*”³⁵ denilerek Üsküdar'ın su yönünden zenginliğine dikkat çekilir. Osmanlı kültüründe suya apayrı bir önem verilmiştir. Kaynaklar, Üsküdar'da ilkinin Mihrimah Sultan'ın yaptırdığı “18 büyük, 17 küçük isale hattından ve 170 çeşme, 39 tane kuyu, 16 tane vakıf suyu, 19 tane sebil, 2 tane maksem, 1 su terazisinden.”³⁶ bahsederler.

Kaynaklarda, Avrupa ile Asya arasında bir köprü rolü üstlenen, adeta kontrol kapısı olan Üsküdar'dan sur içi İstanbul'a geçişlerin zaman zaman sınırlandırıldığı görülmektedir. Mecmuada geçen,

³² “29 Mayıs 1453 'de İstanbul 'un, Türkler tarafından fethedilmesinden sonra Üsküdar hızla gelişme göstermiş, Üsküdar 'a kesin ve kalıcı iskân başlamıştır. Bu arada 91 cami veya mescit, 51 tekke, 12 hamam, 11 kervansaray, 2 imaret, 7 medrese, 260 çeşme, 5 büyük iskele, 2 darüşşifa, 2 menzilhane, tabhane, sıbyan mektebi, kütüphane, darülhadis, sebil ve posta teşkilatı ile birçok padişah, sultan, paşa ve devlet adamlarının sarayları, yalı ve köşkleri ile süslenmiştir.” <http://www.uskudar.gov.tr/tarihgelisim.htm> (12.10.2008/14:25).

³³ Osmanlı saray kadınları arasında Üsküdar'da bir han, hamam, cami, saray, vb. bir şey yapmak neredeyse Valide Sultan olmanın temel zorunluluklarından. Üsküdar'ın dini kimliğini yansıtan Yeni Valide Cami ve Atik Valide Camii kadınların yaptırdığı iki camidir. Mahmut Karaman, “Üsküdar'ın Türkiye Kimliği: Üsküdar Anadolu”, *Üsküdar Sempozyumu I, 23-25 Mayıs 2003, Bildiriler C.I, Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul 2004, s. 232.*

³⁴ Mecmua 148a.

³⁵ Mecmua 148a.

³⁶ Mahmut Karaman, agm., s.229.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

“Ekser garîp misâfir ve kapusuz levend atların İslambol’a geçirmezler bunda beslerler.”³⁷ şeklindeki ifade de bu paralelde değerlendirilebilir. Payitahta göçenlerin sayısının, besin kaynakları ve iş olanakları üzerinde ciddi bir baskı oluşturacak şekilde artması üzerine, 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başından itibaren Osmanlı yönetimi, İstanbul’a göç edenlerin ve payitahtta resmi işler için gelecek insanların sayısını sınırlandırmıştır. Aynı zamanda mühimme kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla, İstanbul-Üsküdar arasındaki kayık ve yolcu sayısının sınırlandırılmaya çalışıldığı; Üsküdar ve çevresine nâ-malûm adamların geçirilmemesine dikkat edilerek halkın bu konuda uyarıldığı anlaşılmaktadır.³⁸ Yine mecmuadaki aynı ifadenin devamında “Eger bir atlan bir yigid iki ay oturursa vay başına, atından mâ-’adâ kendin soysalar ödenmez olur borç.”³⁹ şeklindeki görüş de dikkat çekmektedir. Bu, Üsküdar’da ikamete mecbur kalan insanların maddi gücünün zayıflığını ve hayat pahalılığını düşündürmektedir.

Daha önce de geçtiği üzere Osmanlı döneminde Üsküdar, Galata ve Eyüp merkeze bağlı birer kadılıktı. Mecmuada, Üsküdar ve Galata’nın beş yüz akçe yevmiyeli kadılarca yönetildiği belirtilmektedir.⁴⁰ “Ve

³⁷ Mecmua 148a-148b.

³⁸ Ahmet Güneş, “16. ve 17. yüzyıllarda Üsküdar’ın Mahalleleri ve Nüfusu”, *Üsküdar Sempozyumu I, 23-25 Mayıs 2003, Bildiriler*, C.I, Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul 2004, s.51.

³⁹ Mecmua 148a-148b.

⁴⁰ “molla”, mevleviyyet payesini ihraz eden ulema hakkında kullanılan bir tabir olduğu gibi, birinci sınıf kadılara da molla denilirdi. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, İstanbul 1993, s.549; “Kadılar baktıkları davalara göre şahısları için belli bir resm alırlardı. Ayrıca ilk tayinde yirmi beş akçe yevmiyeleri vardı. Zamanla bu yevmiye artardı. Sancak kadıları yüzelli, mevali kadıları üçyüz ve taht kadıları beşyüz akçe yevmiyeli idiler.” *Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, Tercüman Yay., İstanbul 1985, s.235.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

bu şehirde beş yüz akçe bir mollâ oturur ve Galata'da dahi beş yüz akçe mollâ oturur".⁴¹

Sonuç

Başta mecmualar olmak üzere, klasik eserlerimiz tarandıkça, Üsküdar gibi nice şehirlerin mazarine ışık tutacak bilgiler gün yüzüne çıkacak; şehir-mekân-insan ilişkisi hakkında sadece tarihi metinlerden değil, edebi metinlerden de istifade edilmiş olacaktır.

⁴¹ Mecmua 148b.

KAYNAKÇA

- AYDEMİR, Yaşar, “Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü”, *Bilig* 19, Güz 2001.
- AYDEMİR, Yaşar, “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”, *Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3 Summer 2007.
- DARKOT, Besim, “Boğaziçi”, *İslam Ansiklopedisi*, C.2, MEB Yay., Eskişehir 1977.
- ELÇİN, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yay., Ankara 1993.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, “Tarihte Boğaziçi”, *İslam Ansiklopedisi*, C.2, MEB Yay., Eskişehir 1977, s.675.
- GÜNEŞ, Ahmet, “16. ve 17. yüzyıllarda Üsküdar’ın Mahalleleri ve Nüfusu”, *Üsküdar Sempozyumu I, 23-25 Mayıs 2003, Bildiriler*, C.I, Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul 2004.
- GÜRDOĞAN, Nazif, *Üsküdar Sempozyumu I, 23-25 Mayıs 2003, Bildiriler* C.I, Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul 2004.
- İNALCIK, Halil, “İstanbul, Türk Devri”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.23, TDV Yay., İstanbul 2001.
- KARAMAN, Mahmut, “Üsküdar’ın Türkiye Kimliği: Üsküdar Anadolu”, *Üsküdar Sempozyumu I, 23-25 Mayıs 2003, Bildiriler* C.I, Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul 2004.
- Komisyon, *Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, Tercüman Yay., İstanbul 1985.
- LEVEND, Agah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi Giriş*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1998.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Mecmua, Millî Kütüphane, Nr. A4277.

TUĞLACI, Pars, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yay., İstanbul 1985.

OLİVIER, Rolin, *Türkiye Seyahatnamesi (1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul)* (Çev. Oğuz Gökmen), Ayyıldız Matb. Ankara 1977.

PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, İstanbul 1993.

ULUSKAN, Murat, “Üsküdar Kayıkçıları (XVIII. Yüzyıl)”, *Üsküdar Sempozyumu V, 1-5 Kasım 2007 Bildiriler*, C. I, Üsküdar Belediyesi Yay., İstanbul 2008.

<http://www.uskudar.gov.tr/tarihgelisim.htm>
(12.10.2008/14:25).

www.istanbulcevor.gov.tr (13.10.2008/16:45).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*